

Περιοδικά σύγχρονης τέχνης

» **Μία** από τις σταθερότερες διαπιστώσεις στις ενδοκαλλιτεχνικές αντιλογίες αφορά την έλλειψη του απαραίτητου εκείνου χώρου δημόσιας έκφρασής τους. Αν κάτι, ανάμεσα σε άλλα, επισημαίνεται είναι η ανυπαρξία έντυπων ή ηλεκτρονικών περιοδικών με την ποιότητα, την εγκυρότητα και την όποια θεσμική κατοχύρωση, που διασφαλίζει η παρουσία ανθρώπων με επιστημονική και όχι μόνο αναγνώριση στη σύνταξή τους· περιοδικά, δηλαδή, τα οποία θα φιλοξενούν πρωτότυπες δημοσιεύσεις του εγχώριου δυναμικού ιστορικών, θεωρητικών, επιμελητών και κριτικών της τέχνης ή ακόμα και των ίδιων των δημιουργών. Όντως, διάφορες προσπάθειες τα τελευταία χρόνια (*gap*, *Αθηναϊκή Επιθεώρηση Σύγχρονης Τέχνης α.*, *kaput* κ.α.) αποδείχτηκαν βρα-

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

χύβιες. Στηριζόμενες στην πρωτοβουλία και την επίμονη δραστηριότητα συγκεκριμένων δρώντων στο εν λόγω πεδίο, άφησαν ένα σαφές στίγμα, πρόκριναν συγκεκριμένες αισθητικές στάσεις ενώ απέδωσαν σε μεγάλο βαθμό την καλλιτεχνική συγκυρία. Στάθηκε, όμως, για διάφορους λόγους αδύνατη η διεύρυνση του κύκλου τους, πιστοποιώντας έτσι τα εν γένει προβλήματα και τις συχνά ατελέσφορες ενέργειες στον ευρύτερο χώρο των εικαστικών τεχνών. Δύο περιοδικά, ένα παλαιότερο και ένα νέο, επιδιώκουν να αμφισβητήσουν αυτήν την εντύπωση.

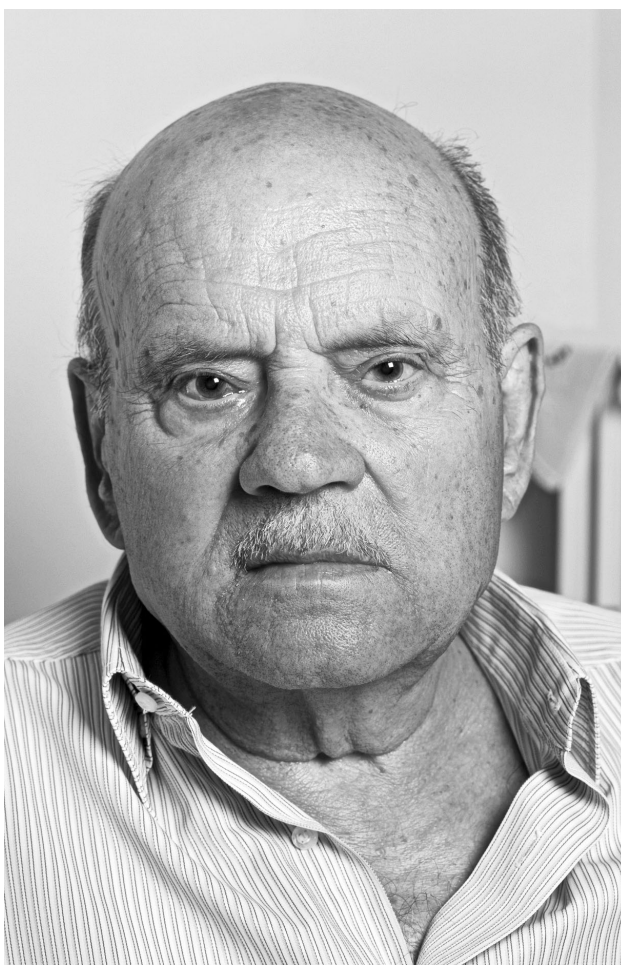
Κριτική + Τέχνη, τχ. 5, «Κριτική των Θεσμών-Κριτικοί Θεσμοί», AICA HELLAS

Γίνεται πλέον σαφές πως η αναβαθμισμένη περιοδική έκδοση της AICA Hellas, του ελληνικού τμήματος της Διεθνούς Ένωσης Κριτικών της Τέχνης, κατορθώνει να εντοπίσει και να ονομάσει τα επίκαιρα ζητήματα που σοβούν στις θεωρητικές συζητήσεις, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο ευρύτερο εικαστικό πεδίο. Και τούτο συμβαίνει καθώς αποτελεί προϊόν της κινητοποίησης ανθρώπων που μετέχουν ενεργά στις διεργασίες της σύγχρονης σχετικής παραγωγής. Πρόκειται για διεργασίες σε μια πολιτισμική στιγμή που βρίθει από αντιφάσεις και αντινομίες, από ασυνέπειες και ασυνέχειες, από την επίγνωση της δυσκολίας υπέρβασής τους, στο πλαίσιο της δυναμικής ενσωμάτωσης κάθε αποκλίνουσας καλλιτεχνικής διάθεσης και στάσης στις όλο και περισσότερο ηγεμονικές καπιταλιστικές σχέσεις.

Προνομιακό αντικείμενο μιας σχετικής διαπραγμάτευσης αποτελεί το ίδιο το θέμα, με το οποίο επέλεξαν να αναμετρηθούν οι επιμελήτριες του ανά χειράς τεύχους, Ελπίδα Καραμπά και Πολύνα Κοσμαδάκη. Η επονομαζόμενη «θεσμική κριτική», τα έργα και οι λόγοι δηλαδή που τις τελευταίες δεκαετίες εστίασαν αναστοχαστικά στην προβληματική της σύμπλεξης φερόντων του καλλιτεχνικού μικρόκοσμου με τους ιδιωτικούς ή δημόσιους μηχανισμούς προβολής της εικαστικής παραγωγής και αναδιανομής των αντίστοιχων αξιών, ανέδειξε τις μεθόδους και το πλαίσιο των ανακατατάξεων στην ιεραρχία του εν λόγω πεδίου, αντανακλώντας γενικότερες κατευθύνσεις στα πολιτιστικά πράγματα.

Το θεσμικό ζήτημα και η σχετική με αυτό κριτική αποτελούν, λοιπόν, το αντικείμενο του ανά χειράς τεύχους. Δεν θα σταθούμε στο ούτως ή άλλως πλούσιο περιεχόμενό του, που του προσδίδει περισσότερο το χαρακτήρα ενός συλλογικού επιμελημένου τόμου, παρά ενός περιοδικού. Θα σημειώσουμε μοναχά πως εδώ υιοθετείται μια κριτική προσέγγιση των θεσμών που εδράζεται στην οπτική των ίδιων των καλλιτεχνικών δρώντων (καλλιτεχνών, επιμελητών και θεωρητικών), μια σε πολλές περιπτώσεις «από τα κάτω» θεώρηση, οι οποίοι θέτοντας το όλο ζήτημα, δράττονται της ευκαιρίας να διατυπώσουν μια σειρά από νέα αιτήματα. Σε τούτα τα αιτήματα διακρίνεται όχι μόνο η εκ μέρους των θεσμών ευκολία ενσωμάτωσης των πλέον σύγχρονων και πολύπλευρων καλλιτεχνικών διεργασιών, αλλά αναδεικνύεται και η δυνατότητα ύπαρξης «εναλλακτικών μουσειακών μοντέλων» ή ακόμα και εκείνη της υπέρβασής τους.

Σε τι συνίσταται η παραπάνω «δυνατότητα» μένει μάλλον μετέωρο ανάμεσα σε αρκετές καταγεγραμμένες στο τεύχος

Νίκος Μάρκου, *Life Narratives*, 2013, video still, iii

διερευνητικές υποθέσεις. Εντούτοις, κεντρικό ζήτημα παραμένει η ίδια η διατύπωση του ερωτήματος εν μέσω μιας πάντοτε καινοφανούς συνθήκης. Σε ένα από τα πιο διαυγή κείμενα του περιοδικού, ο Mikkel Bolt Rasmussen επικαλείται τον όρο *νεοθεσμισμός*, για να ονομάσει τη γενικότερη τάση των μουσείων: «Οι καλλιτεχνικοί θεσμοί έπρεπε πλέον να υποστηρίξουν ενεργά την κριτικότητα και να αρθρώσουν τη θεσμική κριτική στο επίπεδο της θεσμικής διοίκησης και του θεσμικού προγραμματισμού [...]. Ο ίδιος ο επιμελητής είχε πλέον «ανατρεπτική» ατζέντα και συνεργαζόταν με καλλιτέχνες που επέτρεπαν τη δομική αλλαγή του θεσμού» (σ.59). «Η ρητορική του πρόσκαιρου ή του ανοικτού χαρακτηρίζει το λόγο του νεοθεσμισμού, όπου η ευθεία αντιπαράθεση είχε αντικατασταθεί από την υπόρρητη κριτική», γράφει παρακάτω ο δανός ιστορικός τέχνης, για να υπονοήσει, όπως άλλοτε κι εμείς με αφορμή τη «δημοκρατία» στις ίδιες σελίδεςⁱ, πως ενδεχομένως πολλές από τις φαινομενικά τουλάχιστον «ανατρεπτικές» καλλιτεχνικές πρακτικές αναπαράγουν τις πλέον προωθημένες κυρίως και ηγεμονικές λογικές του ύστερου καπιταλισμού.

Καταλαβαίνει κανείς πως κάποιες απαντήσεις σε μια τέτοια συζήτηση καθίστανται στην Ελλάδα σήμερα, εύλογα, επιτακτικές. Η οικονομική κρίση συνοδεύεται από την επιθετική πολιτική νέων, ιδιωτικών ως επί το πλείστον, πολιτιστικών φορέων, επιφέροντας συνεπακόλουθα ραγδαίες μεταβολές στον τρόπο διαχείρισης των πολιτιστικών αγαθών. Στην πραγματικότητα, προτείνουν νέες συμπεριφορές, νέες μορφές και νέα εν τέλει σχήματα καλλιτεχνικής διαγωγής και επιτηδειότητας. Η διαφορά εδώ δεν έγκειται τόσο στο γεγονός της εγκόλπωσης απόλυτα συγκαιρινών πρακτικών και λόγων, όπως μάλλον ήδη συμβαίνει στο δυτικό κόσμο, όσο στο ότι οι φορείς αυτοί δεν υποκαθιστούν τελικά κάτι, αλλά διαμορφώνουν την πολιτιστική πολιτική εκ του μηδενός, ελλείψει ενός εδραίου δημόσιου θεσμικού προηγούμενου. Το ελληνικό παράδειγμα μοιάζει, τουτέστιν, ενδεικτικό για την ανάλυση ανάλογων μεταβολών παγκόσμια.

Η όλη, λοιπόν, θεματική αντανακλά κάποια από τα πλέον σύγχρονα διακυβεύματα στον κόσμο της τέχνης διεθνώς. Κάτι τέτοιο επιβεβαιώνει η επιλογή και η μετάφραση πρόσφατων

ξενόγλωσσων άρθρων πάνω στο θέμα. Κάτι τέτοιο, άλλωστε, συνδέεται με τους ιδρυτικούς «σκοπούς» της AICA: «να αντανακλά τα σύγχρονα αιτήματα του πνευματικού κόσμου σχετικά με την ενίσχυση κάθε δραστηριότητας και πρότασης εργασίας, που αποσκοπεί να συμβάλει στην αμοιβαία προσέγγιση των διαφορετικών πολιτισμών». Οι έκφραση «διαφορετικοί πολιτισμοί» αποτελεί πιθανότατα σύμπτωμα κάποιου αναχρονισμού, οφειλόμενου στα συμφραζόμενα της ίδρυσής της. Όχι, όμως, και η «θεσμική προστασία» και η «πρώτωση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο»ⁱⁱ. Ως προς το τελευταίο προτρέχουμε.

Ιστορία της Τέχνης, τχ. 1, εκδ. Futura

Άλλες προτεραιότητες θέτει και άλλες αναγκαιότητες επιχειρεί να ικανοποιήσει το περιοδικό *Ιστορία της Τέχνης*. Παρομοίως, δεν θα σταθούμε διεξοδικά και στο -εξίσου πλούσιο- περιεχόμενό του πρώτου τεύχους του. Επιφυλασσομένοι και αναμένοντας με ενδιαφέρον τη συνέχειά του, θα επισημάνουμε προς το παρόν μόνο μια περισσότερο ιστορική και επιστημονική διάσταση σε όλα τα παραπάνω, που επιχειρεί να δώσει η σύνταξή του. Όπως, μάλιστα, σημειώνει ο φέρων την ευθύνη της έκδοσής Νίκος Δασκαλοθανάσης, καθηγητής ιστορίας της μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης στο Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης της ΑΣΚΤ «[Σ]τόχος του περιοδικού είναι να καλλιεργήσει τη δυνατότητα παραγωγής ενός κριτικού περί τέχνης λόγου που να διαφοροποιείται από την -χωρίς άλλο σημαντικότητα- τρέχουσα τεχνοκριτική, χάρη ακριβώς στην ιστορική οπτική για το παρόν την οποία οφείλει να υιοθετεί» (σ. 6).

Η «δυνατότητα να διαμορφωθεί μια ιστορική εικόνα για το σύγχρονο», λοιπόν, «διαφοροποιεί», τουλάχιστον σε επίπεδο προθέσεων, την παρούσα έκδοση από την προηγούμενη. Η παραδοχή κατίσχυσης της επικράτειας του παρόντος μετριάζεται από τη δυνατότητα ιστορικής εξέτασής του, άρα και μιας σχετικής αποστασιοποίησης από αυτό, ώστε να θεθεί ως αντικείμενο προς επιστημονική και ερευνητική ανάλυση, μέσα από συγκεκριμένες μεθόδους. Πρόκειται για μία διαδικασία που προϋποθέτει τη διάκρισή της από άλλες, όπως εκείνη της «τεχνοκριτικής» και γενικότερα της θεωρίας, χωρίς κάτι τέτοιο να σημαίνει πως δεν δανείζεται εργαλεία από αυτές. «Ας ειπωθεί μόνο ότι ενδιαφέρει ιδιαίτερος τόσο η ιστορία του περί τέχνης στοχασμού όσο και η θεωρία που παράγεται από τον ιστορικό περί τέχνης λόγο», γράφει παρακάτω ο Δασκαλοθανάσης. «Με αυτήν την έννοια ιστορία και θεωρία της τέχνης εκλαμβάνονται εδώ ως συγκοινωνούντα δοχεία».

Παραδειγματικά αυτής της αντίληψης είναι τα δύο πρώτα άρθρα: Η Ελεονώρα Βρατσικίδου αναζητεί τις απαρχές της διδασκαλίας, αλλά γενικά και της εμφάνισής, της ιστορίας της τέχνης στην Ελλάδα, ενώ η Εύα Φωτιάδη αναζητεί στο παρελθόν τις απαρχές σημερινών (συλλογικών) επιμελητικών πρακτικών. Μια αναστοχαστική και πάλι διάθεση ομολογίας της ιστορικότητας της ίδιας της ιστορίας της τέχνης λανθάνει επίσης εδώ. Ο Νίκος Δασκαλοθανάσης κάτι εξέδωσε πρόσφατα σχετικά, για το οποίο θα μας δοθεί στο μέλλον η ευκαιρία να μιλήσουμε εκτενέστερα.

Αναγνωρίζεται στα παραπάνω ένα σημείο της πορείας αυτονόμησης ενός ορισμένου πεδίου, εν προκειμένω αυτού της ιστορίας της τέχνης. Η ύπαρξη ενός επιστημονικού περιοδικού, άλλωστε, αποτελεί για την κοινωνιολογία του Pierre Bourdieu ένδειξη κατάφασης σε μια ξεχωριστή πειθαρχία: επιβεβαιώνει τροπικότητες, συστηματοποιεί -ενδεχομένως και «κανονικοποιεί»- τη γνώση, ονομάζει και ιεραρχεί θέσεις ή απόψεις, γεωγραφεί το χώρο στον οποίο συμβαίνει το «παίγνιο» μεταξύ διαφορετικών τοποθετήσεων εντός της. Πράγματι, το περιοδικό κατέδειξε πως ως προς αυτό υπήρχε στην Ελλάδα ένα μεγάλο κενό. Η υπογραφή του διευθυντή της σύνταξής του αυξάνει τις προσδοκίες. Η ευθύνη είναι μεγάλη. Καλαίσθητο και καλογραμμένο, Καλοτάξιδο!

ⁱ «Μια αποτίμηση της τέχνης στην υπηρεσία της δημοκρατίας», «Αναγνώσεις», *Κυριακάτικη Αυγή*, 21 Αυγούστου 2012

ⁱⁱ www.aica-hellas.org/el/history